

بدیع او بیان

محمدسرور وکيلي

کتاب پيژندنه :

د کتاب نوم : بدیع او بیان
 ليکوال : محمدسرور وکيلي
 د ليکنې کال : ۲۰۰۷ م ع — ۱۳۸۷ هـ ش
 د ليکنې ځای : جرمني
 ترتيب کونکی : محمدسرور وکيلي
 بدیع او بیان
 مؤلف : محمد سرور « وکيلي »
 کال میزان ۱۳۸۷ هـ ش

ليکلر

سرليک مخ

۱	شعر د ادب له مخي
۱	يوه عمومي ادبي تاريخ
۸	د بدیع او بیان پوهه
۹	د شعر چوکاټ بندي او ډولونه
۹	ابهام او التفات
۱۰	تشبيهه
۱۳	تجنيس
۱۵	سجع يا مسجع
۱۶	تلميح
۱۷	ارسال المثل او تحريف
۱۸	مراعات نظير
۱۹	لف او نشر
۲۱	حسن تعليل
مخ	سرليک

۳۹	مثنوي
۴۱	د شعر ترتيب او تنظيم
۴۱	قافيه
۴۲	رديف
۴۴	تقطيع او افاعيل
۴۵	د پښتو لنډۍ
۴۶	بحر
۴۷	بتر او خز م
۴۸	نقد او خزل
۴۹	مبلغه، اغراق، غلو
۵۰	د دو شاعرانو شعرونه يو له بل سره پرتله کول
۵۲	وېليک (نثر)
۵۳	افهام او تفهيم
۶۳	ورليک يا مسجع نثر
۶۷	د پښتو په ادب کښې کيسه
۷۲	شعري داستان - متلونه او اصطلاحگانې
۷۳	اصطلاح
۷۵	اخځونه

	مخ	سرليک
	۲۲	توارد
	۲۳	حکايات
ترکيب بند		۲۵
ترجيع بند		۲۷
	۲۸	مرثيه
۲۹	معما او قطعه اتساع او حشو	۳۱
	مستزاد	۳۲
	عروض	۳۳
۲۹	نظم او غزل	۳۳
	قصيده	۳۵
	مصراع او حماسه	۳۶

رباعي

۳۷

مدح

۳۸

|

بسم الله الرحمن الرحيم

ادب او شعر يا بدله

ادب په عربي ژبې کې د گړې نوم دی او لغوي معنی ئې پوهه، کلتور، دود، کړنلاره او بڼه کړنه ده.

ادب هغه علم يا پوهې ته وايي، چې سړی وکولای شي،

يو شعر يا يوه ليکنه يا يوه موضوع بڼه وليکي او يا بڼه

بيان شي. د بڼې وينا او يا بڼې ليکنې توپير عادي

ليکنې او عادي وينا څخه وسې او يا يې د يو بل څخه

جلا کړای شي، نو له دې کبله ادب او ادب پوهې ته

اړتيا ليدل کيږي. ادبيان، ژبپوهان، ليکوالان دغه پوهنه

په صرف (گړپوهه)، نحوه (ويپوهه) ، غياث الغت

(گړښود) اشتقاق (جلاوالی)، معاني، بيان، بديع، عروض

او دغسې نورو کې شامله بولي. دغه ټولې پوهې او

ب

ادب پوهي ادبيان او ليکوالان تکميلوي. ښه شعر ليکي

او ښه نثر ليکي او يا ښه بيان کوي .

ژبه او شعر

ژبه تر ژبنښود (گرامر) ډېره لومړې ده، يعنې ورسته

ترژبي د خبرو ژبنښود راغلی دی. لپاره د دې چې

سم ليک او لوست وکړو، نوداسي ښکاري چې د ژبي

ژبنښود، گړبنښود او ژب پوهني ته اړتيا ليدل کيږي.

هره مورنې ژبه، که څه هم د ژبي بنسټ جوړه وي

او ورځني کلتوري او ټولنيزو اړتياوي بشپړه وي، خو د

ښه ليک او ادبي مضمون د ليکلو لپاره بسنه نه کوي.

څرنگه چې ليدلکيږي شعر هم تر مورونې ژبي ورسته

دی. شعر ټولنيز بنسټ لري. شعر له ډېر پخوا نه د

ج

مېنانو پټ راز، د زړه خواله او د مينې راز د خپلي

محبوبي سره وو.

طبعي شاعران له ډېر پخوا څخه په ټولونو کښې

موجود وو. دغو شاعرانو ښاغلو ځلميانو ته، غښتلو

جنگيالانو ته او مېړنيو ته بدلي (شعرونه) ويلي دي .

وروسته چې ليک او لوست رواج شو شعر په چوکاټ

کښې د بديع اوبیان راغی يعنې شعر ادب سو، پوهه

سوه او يو ادبي غټ اړخ يې داديبانو په منځ کي

راپيداکي. يو ادیب شاعر که يو ښه شعر واي، يايې

ليکي نو ضرور دی، چې دی دي د بديع او بيان او
عروض قانونوته او پرنسيپوته غاړه کنبېږدې. يو شعر
هله بڼه شعر دی، چې موزون وي او قافيه يې سمه او
محتواې اوچته وي. او که نثر ليکي هم دغسي ادبي
د

بنايست ولري او لرونکې دعالي محتوا وي. دغسي
نثرونه چې ادبيان يې ليکي لکه د ملغرو هار يې چې
سره پيلی وي. نوپه دغسي ادبي ليکونو کې ليک بڼود،
گرېښود، گرېوهنه، ويپوهنه، او ليک دود بېله شکه بايدپه
نظر کښې نيوله سوي وي. دغسي ليکني د ژبي د
پراختيا لپاره ډېر حتمي او ضروري دي.

ليک او ليک بڼود سره نوک او وورې دې. دغه رنگه
قافيه لرونکی شعر بېله بديع او بيان او عروض د
مراعات کولو څخه به بڼه شعر نه وي. د هر شاعر او
اديب وينا به شعر نه وي ځکه شعر قافيه، رديف او
وزن لرې. څرنگه چې ترمخ وويل سوه د ادبيانو او
شاعرانو خبري د ژبي دپرمختگ، پراختيا او منطقي
کيدلو لامل گرځي .
ه

ليکنه پخپله او مورنې ژبه پراختيا مومي او هم
د پرديو ژبو د اړتيا څخه وزي. بڼه شعر منظم او موزون
وي او د عروضو اصول پکښې په پام کې نيوله سوي

وي. دلته د دو شاعرانو شعرونه د مثال په توگه
 راو لم. لکه د رحمان بابا شعر او حميد ماشو خپل

شعر: د رحمان بابا شعر

گوره هسې کردگار دی رب زما

چې صاحب د کل اختیار دی رب زما

د حميد ماشوخپل شعر

نازه ولی زوي مي نه اخلي ادب

د سيوري نخل نه نسي رطب

و

سريزه

د يوه کتاب ليکنه په خوډوله امکان لري:

لمړی) يو ليکوال د خپل ځانه پر يوه موضوع کتاب

ليکي او يا شعر واي، دغه کتاب ليکنه پر يوه معينه

موضوع او ياد شعر ټولگه يې ددغه ليکوال تأليف دی.

دويم) يو ليکوال ديوې موضوع لپاره د نورو کتابو

څخه موضوعگاني راټوله وي او يو نوی کتاب ليکي. و

دغه ليکنې ته د کتاب، ليکوال نوې ښکلا بل رنگ او

خوند ورکوي او نوي شيان پکښې ور ډېره وي ، چې د

کتاب محتوا ور اوچته کړي. د کتاب دغسې ليکنې ته

د ليکوال تصنيف واي

.دريم) تجروبي يا پروژه ئي راټول سوي شيان دي،

ز

چې دليکوال له خوا پردغې تجروبي اويا پروژې باندي

شخصي ليکلنه وکړي. و دغي ليکني ته تجروبي يا
 ايمپري ليکنه واي. چې دليکوال خپله تجروبه ښه يې.
 او دغسي نوري ډبري ليکني.

دغه ليکل سوی دديع اوبيان کتاب، چې دنوروکتابو،
 رسالو او خپرونو څخه راټولي سوي موضوعگاني دي،
 چې د ليکوال نظريات هم پکښې شامل دي، يوتصنيفي
 شکل لري. دغه د پښتو د بديع او بيان کتاب په نوي
 سيستم سره ليکل شوی دی. دلوستونکي لپاره ډبر
 کاراسانه کوي، چې ډبر ژرد شعر او ادب سره مخامخ
 شي او هلته د شعر او ادب په گلستان کښې رنگا
 رنگ گلونه وسپري او دېن په شنو چمنونو کښې
 د ادب د مرغانو رغونه او آوازونه واورې او د خيالونو
 ح

په نړۍ کښې ډوب او دشعر په بحر کې
 ولامبي.

د شعر دخيالي دنيا څخه ادبي گلان را ډالی کړي.
 ددغه کتاب د ليکني مقصد د شعر پېژندنه او د شعر
 دډولونو او توکونو زده کول دي. دغه هدف وو چې
 دغه کتاب و ليکل شو. په درنښت

د ليکوال له خوا
 ۱

شعر د ادب له مخي

شعر ته په پښتو کښې بدله واي

شعر يوه عربي گړه ده، چې لغوي مانا يې موزون يا

منظومې وينا ته واي. شعر يا بدله هغې وينا ته واي، چې وزن، قافيه او نظم ولري، چې په پاړسي کې ورته سرود ويل کيږي. لکه د خوشحال خان دغه شعر:

شيخ دې نمونځ روژه کا زه به ډکې پيالې اخلم
هر سړی پيدادى خپل خپل کارلره کنه
شعرپخپله يو هنر دى، منظومي خبري دي، چې په دوه ډوله يې يو شاعر درلوداي سي. يو ډول يې طبعي دى، چې شاعر دشعر طبع لري اوروان شعر واي ياني طبعي شاعر وي. او بل يې کسبې شاعر دى، چې دغه ډول شاعر د خپل ادبې ځواک څخه کار اخلي شعرونه

۲

جوړه وي او اصلاح کوې يې تر څوچې شعر بڼه پختيا ته ورسې. ودغه شاعر ته کسبې شاعر واي.

کسبې يا ادبي شاعر هر وخت بڼه شعر نه سو ويلاي. دغسې شاعران چې په ټولنه کېنې بنکلا، ناسم تيا، عدالت يا بې عدالتي، ظلم، بڼه والى د زمانې، بد مرغي د زمانې و ويني او د دغه څخه شاعر اغيزمن سي او يوازي ناست وي نو قلم راواخلي شعر واي .

و دغه رنگه شاعرانو ته زه هم قلمي شاعران وایم.

يوه عمومي ادبي تابلو

د شعر، ادب، وينا، رسامي، فلم، نقاشي، تخنيک، طبعي علوم، سندرغاړي دټولو دغو استعدادونو په سر کېنې هنر پروت دى. هنر بيا پر دوو برخو ويشل کيږي، چې

۳

يوه برخه يې طبيعي او بله برخه يې کسبي يا مصنوعي ده. طبيعي اړخ يې دلته نه گورو، ځکه چې هغه په انسان کې پروت يو استعداد دی.

دلته يې خاص کسبي يا مصنوعي اړخ د هنر گورو او وپش يې کوو. کسبي اړخ د هنر ډېر زيار ايستل غواړي، چې هنر لاس ته راوړه سي او تقريبا طبيعي سي. تابلوگورو!

هنر

لاسي
فکري

رسامي، مجسمه سازي، انجنيري شعر، وينا، نثر، تفسير

رغي بدني

سندري، راگ، آواز سپورت، رقص، اکروباتيک

ټول آلات د موسيقي او فلم موسيقي

۴

د تابلو څخه داسي ښکاري، چې شعر د

هنر يوه فکري

څانگه ده، چې انسانانو ته خداي (ج) ور بخښلی دی.

زه دلته شعر د ادب او هنر له تخنيکي نظره څېرم.

مگر دلته د شعر حقيقي او واقعي معني په لنډه توگه

بيانوم او پراخه بيان يې و نورو ادب پوهانو ته پرېردم.

څرنگه چې ترمخ وويل سوه، د شعر طبعه لرل طبيعي

اوپا کسبي وي. په ډېره پخوا زمانو کښې چې ليک او

لوست نه وو او انسان هم طبيعي وواو خپل ژوند يې په

طبعي او ساده ډول ترمخ بيوه، دغه اوسنی شعر په هغه وخت کې هم طبعي بڼه لرله. شعر به هغه چا وایه، چې یا یې طبعي د شعر طبعه لرله او یا به مین سوی وو. مین او مینې به خپلې خبرې په رمز او زمزمه سره منظومي یو و بل ته سره رسولې .

۵

دغه منظومي خبرې د عاشقانو په منځ کې لکه یو شفر چې تېرېږي د رمز په توګه به یو بل ته سره رسېدی. په عین حال کې به دغه شفر چې شعر وو، سوزناکه، دردناکه، بېلتونواکه او خونداور به هم وو.

هغو چې شعري طبعه لرله هاغو هم شعرونه ویل، خو د مینانو د شعر د محتوا سره یې توپیرلاره. د دغو مینانو شعرونه لکه د ادم خان او درخانې، بنادې اوبیو، مومن جان او شپړینو او دغسي نور ډېر، سوزناکه وو. څرنګه چې پخوا لیک اولوست نه وو نو د دغو مینانو نقلونه کېدل او ددوي شعرونه به دنارو په ډول ویل کېدل. یانې دغه نقلونه د سپنې څخه و سپنې ته ورتله او دنسلو څخه و نسلو ته پاته کېده.

کله چې د لیک او لوست هنر منځ ته راغی شعر ځان ته

۶

بل مفهوم غوره کی بله معنې یې پیدا کړه. منظم سو پوره هنر سو او پوهه سوه.

شعر او شعر ویل په شاعر پوري د ده په سوز او

گداز، په انديبننو، په همت او مقام پوري اړه لري او
 بيا د شاعر د ټولني په چاپيريال او فضا پوري اود شاعر
 په زمان پوري اړه لري. لنډه ئي دا چې شعر په زمان،

مکان، د شاعر په ټولنه او د شاعر په

خرنگواله

پوري اړه لري . لور همت والا شاعر پخپل مدح او
 قصيده کې تر حقيقت او واقعيت نه تېريري.او هيڅکله
 مدحه نه کوي.د با احساس لورمقام شاعر شعرونه تل
 د گدازه ډک وي. زړه وړونکي وي. د عالي شاعر
 شعرونه د محتوا او معني ډک وي، لوستونکي ادبيان په
 فکر کښې غرقه وي . د لور مقام شاعر شعر داسي دی

۷

لکه د ملغرو د غاړې هار، چې په ډېر نقش او نگار
 سره پېل سوی وي او د ښايستې ښکلې پيغلي په
 غاړه وي . د خواږه شاعر شعر هم دغسي خوندور وي .
 خو معاصر شعر، نوی شعر، نیمه يا شعر نما چې هم
 ورته واي، نه قافیه لري او نه ردیف اونه منظوم دی . نو
 و دغسي یوي لیکني ته شعر بیخي نه سو ویلاي، ولې
 چې شعر موزون، منظوم او توري یې لکه مرئ سره پیل سوي
 دي . خو په نوي شعر کې دغه لطافت نه لیدل کيږي او نه ارویدل
 کيږي . نوی شعر خبري دي، چې د یو له بله سره تړلي دي، نو ځکه

شعر نه دی. فرهنگیان او ادیبان دي و دغه ادبي لیکني ته یو بل نوم ورکې . کاظم «کاظمی» د بي بي ټي په را ديو کې وويل: (در دههٔ ۴۰ شعر معاصر گفته شده. کسانکه از ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ شعر گفته اثر گذار نیمه بوده .) یعنی دغه نیمه شعر ډېر نوی دی .

۸

دبدیع او بیان پوهه

بدیع: عربي گره او صفت دی، چې په لغت کې ورته

نوی، تازه او مبدع وای او په پښتو کښې ورته نويز

(چې د نوي څخه اخستل شوی دی) وای او په اصطلاح

کې د شعر او ادب یوه پوهه ده، چې وینه هم ورته وای.

بدیع د شعر یعنی بدلي یو منظم چوکاټ جوړه وي،

چې د هغه تشریح، تفصیل، تفسیر او ډولونه په

راتلونکي کې بیانيري .

بیان : عربي گره ده او مصدر دی، چې لغوي معني ئي

ښکاره خبره او څرگنده وینا ده، چې په پښتو ژبه کې

ښکاره وینه او یا ښکاره ویلو ته وای او په اصطلاح کې

د شعر یوه پوهه ده، چې د شعر توضیحات په کيري .

۹

د شعر چوکاټ بندي او ډولونه :

ابهام : عربي گره او مصدر دی، چې په لغت کې ورته

پته خبره کول وای او په اصطلاح کې د بدیع تحمیل

الضدين او یا دوه مخي ورته وای . دوه مخي هغه دی،

چې یو شاعر یا یو لیکوال په خپل لیکنه کښې داسي

خبري راولي، چې دوې تضاد ماناوي ولري، ياني هم

مدح وي او هم بد ويل . لکه د الفت په دغه شعر کښې :

دا دروند پېټی چې په سر نې گرځومه

سر دې وڅوري د چنکيز د وخت خانې ده

التفات : عربي مصدر دی، چې د چا خوا ته کتل، پام

کول او توجه لرلو ته واي . او په اصطلاح کښې دبدیع

هغه ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې د ويلو څخه

۱۰

خطاب ته او يا د خطاب څخه و غيبت ته او يا د غيبت

څخه خطاب ته او يا د مخاطب څخه مخاطب ته پيل

وکړي . څرنگه چې حميد ماشوخیل واي :

چې بې ياره خوب خندا کاندې ناصحه

عاشقان داهسي نه دی خندني

چې له ښکلو مي ناصح غلوې په حورو

په بانه د بدرگۍ کا رهزني

تشبيه : يو عربي گره او مصدر دی، چې په لغت کې يو

شی د بل شي سره برابرکولو ته واي . او د شعر په

اصطلاح کښې يو صفت دی، چې په شعر کښې يو

شی د بل شي سره برابره ولو ته واي. دغه صفت د

توتوکو يا قيد په واسطه سره برابرکول دي .

لکه دغه تشبيه د رحمان بابا:

۱۱

علميت د بې عملو عالمانو

لکه پلنډ دکتابونو پر خره بار شه

د تشبيه ارکان: د تشبيه ارکانونه څلور دي :

- ۱: - مشبه، يعني هغه شی چې د بل شي سره برابروي .
- ۲: - مشبه بهي، يانې هغه شی چې ورته تشبه شي .
- ۳: - وجه شبه، يعني گډه ستاينه چې په منځ کې د مشبه او مشبه بهي موجوده وي اود تشبه لامل گرځي.
- ۴: - ټوټکي، هغه ادوات، دجر توري او قيدونه چې د تشبه له پاره په کار ځي. لکه : دغه رنگه، دغه ډول، لکه، د هغه په شاني او دغسي نور ډېر. د حميد ماشوخیل تشبيه غزل :

۱۲

مشه ډېر هوا پرست لکه حباب
له دغې هوا به شې خانه خراب

مرتبې د سړي مه غواړه له خدایه
چې مشغول ئې لکه ستور په خور او خواب

خوشحال خټک :

لکه ستا د زلفو تاب شته (تشبه)
په سنبلو کښې هم تاب شته

لکه ستا د خولو بوي دی
هسي هم په ملك گلاب شته

رحمان بابا واي:

هسي تله کا ندي و گورته ياران ژر ژر
لکه تله کا و خپل کور ته کاراون ژر ژر

لکه شام هسي سحر ××× لکه سنگ هسي گوهر

۱۳

تجنيس : عربي گره او مصدر دی، چې په لغت کې ورته ديوه شي يو جنس کولو ياني يوډول کولو ته واي. او د بدیع او بیان په اصطلاح کې هغه شعر ته واي، چې شاعر په هغه کښې دوه توکي سره يو ډول وښه يې، يعنې سره يو جنس يې کړي. دغه تجنيس په پښتو ژبه کې پر اووه ډوله ښه ئي . دلته ئي درې ډوله ښوول کيږي :

۱: - تام تجنيس : چې په ليک اولوست کې يو شی وي، خو مگر مانايي مخالفه وي، يعنې گره يوه وي خو مانا ئي سره يو شی نه وي. لکه :

ويني (ليدو ته واي، او هم د انسان وينو ته واي.
پښتو) ژبي ته واي، او هم قول ته واي.
سپين) سپين رنگ دی، پاک او هم وازگي ته واي .
زمری) ژوي ته واي، او هم زور ته واي .

۱۴

لکه د پير محمد کاگر د غه بيت:

فراق په ما خوري د ځگر وينې
آشنا مي نشته الله مي وينې
داؤد خان واي :

چې د چا په زړه کې اور دميني بل شي
په اوربل کې لمبې گډي حال ئي بل شي
۲: - خطي تجنيس : هغه تجنيس ته واي چې په ليک کښې يو ډول ښکاره سي، خو په ټکو کښې فرق وي.
لکه: پوزي، توري، نوري، بوري، يوري - تل، بل - لر،
لر - خپل، ختل - رنگ، زنگ - تېر، بېر او دغسي

نور ډېر. لکه د رحمان بابا دغه شعر:

د چشمانو په ځنبل کښې تېر او بېر شې
اعتبار د زمانې اعتبار نه دی

الفت واي:

دلته ژوند قبيله يې دی، قبيله لکه قبله ده

توجه ورته لري ټول، که صغیر دی که کبير

۱۵

۳- مطر تجنیس : دا هغه تجنیس دی، چې د گړې شکل

او ډول سره یو وي خو یو توری يې سره فرق ولري.

لکه: بار، باد - پل، بل - خپل، ځپل - ملنگ، پلنگ او

دغسې نور ډېر. حمید ماشوخیل واي:

هسي پټ مهر په قهر کړي ښکلي
لکه څوک چې کفرستان کښې دینداري کړي

سجع یا مسجع : عربي گړه او نوم دی، لغوي مانا يې

قافیه لرونکې خبره یا یوه منظومه او واضحه وینا ده،

په اصطلاح کې د علم بديع یوه کلام ته واي، چې هم

آهنگه او موزون وي، چې یو خطیب او یا یو لیکوال يې

وینا کوي. لکه دخواجه عبدالله انصاري پارسي مناجات .

لکه د خواجه دغه مناجات، چې په پښتو وکيلي ژباړه کړی :

الهي! بې سياله او يوازنی خو پي ته، ولاړ قايم او ډېر ځواکمن

خو پي ته، دهر شي ليدونکی پي ته، د هري پوټي پوهېدونکی پي ته، سپڅلی

له هرعيب پي ته، د هر درمل لامل خو پي ته، درمل د ټولو زړونو پي ته .

۱۶

يو نثر روان خبري دي، سجع او قافيه نه لري .
 خوتسلسل بي روان وي او پرله پوري وي . اوشعر
 چې دی، منظوم دی او قافيه لرونکی دی. لکه :

له هغه صياد حميد وساتې ته خدايه
 چې يې لومه کړه د رب ثنا سپاس

تلميح : عربي گړه ده او مصدر دی، چې لغوي مانا يې
 مالگينې خبري ته واي او د علم بديع په اصطلاح کښې
 د شعر ويلو هغه هنر دی، چې شاعر يې په خپل کلام
 کښې داسي راولي، که ويونکی له اصلي کسي څخه
 خبر نه وي نو دبدلي په معني نه پوهيږي .

لکه د رحمان بابا دغه دوه شعرونه:

څوځ له ځمکي واسمان ته شي ختلی
 ده عیسی لره ورکړی دا مکان دی
 ۱۷

څوځ له خداي سره خبري شي کولی
 ده موسی مشرف کړی په دا شان دی

ارسال المثل : نوم دی، عربي گړه ده، چې په اصطلاح
 کې د علم بديع هغه شعر دی، چې شاعر پخپل شعر
 کې يو نامتو متل راولي، او يا حکيمانه شعر و واي .

لکه دغه شعر د رحمان بابا:

زه و زاهدانو ته حيران يم، دوي و ماته
 ديوانه به ده خنددو، ده به ديوانه

د مکې په بزگئ کې هيڅ شک نشته
 ولې خر به حاجي نشي په طواف

شمس الدين كاکړ واي :
 واي لور او زوي تر پښو اوبه تر حلقه
 فراموش په بيلتانه ځان او جهان شي
 تحريف : عربي گره ده، چې لغوي معنی ئي د چا خبره،

وينا او يا شعر تغيره ول او بدلولو ته واي .

په ادب او شعر کښې و هيڅ چا ته اجازه نسته، چې د

۱۸

چا شعر، خبره يا وينا تحريف ياني اليشه

کړي .

ودغه کار ته په ادب او هنرکښې جعل کاري واي .

مراعات النظر: چې په اصطلاح کې دعلم بديع تناسب

او تلفيق ته واي. تلفيق ته په پښتو ژبه کښې سره گنډل

د دو شيانو، سره يوځای کول او پيوندول د خبرو دي .

او پخپل شعر کې شاعر خبري راولي، چې يو له بله

سره تناسب او نږدې والی ولري .

دغسي بدلي په پښتو ژبه کښې ډېر دود لري .

خوشال واي :

زه يو يار غواړم زيبا بڼه×× سر تر پايه دلريا بڼه

بنايسته په شپږ جهته×× هر اندام جدا

جدا بڼه

څوک د هنره بنايسته دی×× دی په حسن

ترهر چا بڼه

تن ئي بڼه د گل تر پانه×× تمام قد او

بالا بڼه

۱۹

لف او نشر: عربي گره ده، چې لغوي معنی يې کړکيچ

او تيت او پرک ته واي. او د علم بديع په اصطلاح

کښې هغه شعر ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې په لومړئ مصرع کې يویا څو نومونه راولي او په بلې مصرع کې يې ستاينه ځيني وکړي. په لومړی مصرع کې نومونو ته «لف» اوستايني ته ئي «نشر» واي .

لکه د الفت په دغه شعر کې:

ته منظور د هر نظر ئي ××× ته ددې عصر دلبر ئي
 مبارك شه! مبارك شه! ××× په خوبانو کښې افسرئې
 دالماس تاج دي پر سردی ×× آراسته په زر، زيورئې

طباقي : عربي گره ده او مصدر دی، چې لغوي معنی

ئې برابري او مطابقت ته واي . د علم بديع په اصطلاح ورته
 تضاد يا تقابل واي، چې شاعر ئي پخپل شعر کښې

۲۰

داسي گړې راولي، چې دغه ديو بله سره تضاد وي .
 لکه پاس او تيبټ – شپه او ورځ – ژړا او خندا – اور
 او اوبه – تور او سپين او دغسي نور ډېر.
 حميد ماشوخييل واي :

بڼه او بد د يار په بله دي لذيد
 گوښې گوښې يو تر بله دي لذيد

دا تروه ترخه کنځل د دلبرانو
 تر شکرو يو تر سله دي لذيد

خوشحال خټک:

د شرابو مستي ژر شي نيست او هست
 لايزاله مستي نه درومي له مست

د عاشق خاطر او خیال لکه دریاب دی
 چې څپه یې کله لوره کله پست
 ۲۱

رحمان بابا:

ځینې ډول وهي بنیادي کا×××ځینې ویر کا د خپل ځان
 ځینې شمع غوندي ژاري×××ځینې گل غوندي خندان
 که ئي گورې یو گلزار دی ××× که ئي گورې یو بیابان
 حسن تعلیل: عربي گره او مصدر دی، چې لغوي معنی
 یې د یوه بڼه علت ویل دي او د علم بدیع په اصطلاح
 کې هغه دی، چې شاعر خپل شعر کښې یوه ستاینه په
 مناسب لامل سره راوړي او دغه ستاینیز لامل حقیقي
 نه وي څرنګه چې خیال او ادعا وي. رحمان بابا واي :

هر ساعت زما د غور په تاوولو
 د فلک لاسونه شنه شو تر څنګلو

هغه سترګي چې نرګس وې هم بادام وې
 تېرې توري شوې زما په قتلولو

۲۲

د کاره کاره بانه او کړو ورځو
 نور څه نه کا بې کړو کړو وهلو

توارد: مصدر دی او عربي گره ده، چې لغوي معنی ئي

یو په بل پسې راتلل، په یوه وخت باندي واردېدل او

پر یوه مهال باندي راکښته کېدلو ته واي. او په

اصطلاح که د ادب هغه ته واي، چې دو شاعرانو یوه

خبره د یو او بل څخه په شعر کې داسي ویلې وي، چې

ګواکي یوه د دا بله څخه اړویدلې وي او دغه شعر په

معنی او مفهوم کښې سره يو شى وي .

لکه د رحمان بابا اوبيدل دغه شعرونه که څه هم

رحمان بابا توارد نه دی کړی، د توارد شعرونه دغسي

وي .

۲۳

رحمان بابا:

که بنسینه د نام او ننگ دي شي تر څنگ
د هر چا په کج روی به خپل ځيگر خورئ

بیدل:

هرکه پا کج میگذارد خون دل ما میخوریم
شیشه ناموس عالم در بغل داریم ما

حمید ماشوخیل او سعدي شیرازی :

د دښنه په مرگ هاله کوه بنادئ
که فرمان لرې د خپلې آزادئ

عدو گر بمیرد جاي شادمانی نیست
ولیکن عمر ما جاویدانی نیست

حکایت: مصدر دی عربي گره ده، چې د يو چا کیسه

او یا تاریخ بیان وي . په اصطلاح کې دادب یوشاعر

۲۴

پخپل شعر کښې د يو چا يا د يو شي کيسه

يا نقل

کوي او د يو چا بيان ته هم واي .

لکه د ملا پير محمد مياجي شعر : (حکایت)

شيخ متي چې خليلي وو ××× دی له اصله لوي ولي وو
 يوه ورځ روان په لار وو×× د لوي څښتن په استغفاروو
 کړ د ذکر د غفار ××× يوه شپه نه وو اوزگار
 پر دې لار وې تېرې گټي ××× لاري ځمکي وې په پټي
 ډېرې شپې راغی رویدار ××× چې يې صافه کړله لار
 يو دهقان به ابياري کړه × شپه شپه به يې خواري کړه
 ده لیده په توره شپه ××× چې شيخ متي به زيار اخته
 له راحتته به بېزار وو ××× ټوله شپه به دی بيدار وو
 يوه شپه راتېرمليار سو×× شيخ متي ته په گفتار سو
 اي دخداي رویدارڅه کړې×دومره زورزحمت پرڅه کړې
 ته بادار يې د وليانو ××× ته قيد د صالحانو

۲۵

ستاددراخوري سره زردي×دهرچاکهول البصر دي
 په شپو شپو يې ته بيخوابه × په زحمت په اضطرابه
 پاکوې دلاري گټي ××× په دي خاوره څه دي گټي
 داسي ووي شيخ متي××× د مولا په عشق ستي
 چې خدمت د خلق الله ××× يو گړی په يوه ساه
 تر هر څه بهتر دي وروره ×× زده کړه داخبره گوره

ترکيب بند: د عربي گړې يو مرکب دی، چې يو ځاي
 تړلو ته واي. په اصطلاح کښې دعلم بديع و هغه شي
 ته واي، چې شاعر څو بنده شعر په بحر کښې موافق
 او بندونه په قافيو سره جلا وي، چې وروسته تر هر بند
 يو بيت په جلا قافي سره را ولي. دغه جلا بيت په هر
 بند پسې بيا نه تکراريري ياني ځان گړی بيت ويل
 کيږي، چې فرق د ترکيب بند او د ترجيع بند په دغه

۲۶

کښې دی . لکه د حميد ماشوخیل دغه ترکيب بند
 نن په شپه زما د يار په کوم مکان وي
 جلوه گر به په کوم هټ په کوم دکان وي
 شرمولی به ئي حسن کوم ترکان وي بند
 کوم دکان به يې د خولې د دورو کان وي
 په ډېوه به يې د مخ څوک پتنگان وي
 همخوابه به ئي پاکان که نا پاکان وي
 ولي نه چوې له دې غمه زما دله بيت
 چې دې واورېده د يار د تلو بدله
 نه به وي ورسره هسي مسلمان څوک
 چې يې واخلي خصمانه د آبو نان څوک

نه به وي ور باندي هسي مهربان څوک
 چې ئي وبولي په څار او په قربان څوک
 ۳۷

يا ئي سو یری کا په سر لاس د احسان څوک بند
 يا ئي ورکړي دبل کار سر او سامان څوک

چې له هسي غمه نه مرم ژوندي پايښت
تو زما په محبت شه بې وفايم!

ترجيع بند: يوه عربي گره ده او مرکب نوم دی، چې
اړولو ته واي او د علم بديع په اصطلاح کې هغه شعر
ته واي، چې شاعر څو بدلي يا څو بنده شعر په بحر کې
سره موافق او په قافيو کې جلا وي، واي او وروسته له
هر بند څخه يو بيت تکرار په جلا قافيي سره راولي،
چې دغه بيت تر هر بند وروسته تکرارېږي ودغه بيت
ته ترجيع او يا بند گردان واي .

۲۸

مرثيه : عربي گره او نوم دی، چې په لغت کې ورته
خوابدي، وير، ماښېجني ته واي. د علم بديع په
اصطلاح کې هغه شعر يا وينا ته ويل کيږي چې
شاعر يې د ماتم اويا د وير په وخت کې واي او يا د مړې
مدحه کوي .

د بي بي زينبي دغه ويرانامه (مرثيه) پټه خزانه
رغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا × قندهار واړه په ژړا سونا
زړه مي په وير کې مبتلا سونا × چې شاه محمودله ماجدا سونا
دا روڼ جهان راته تورتم دی نا × زړه د بيلتون په تيغ قلم دی نا
هوټک غمجن دی پردی ماتم دی نا × د پاچاهي تاج مو برهم دی نا
چې شاه محمود تېر تر دې نيا سو نا × قندهار واړه په ږړا سو نا
خوانو مېرونو د تورو جنګ وي نا × ولاړ د کام په نام ننگ وي نا
دښمن له ده په وينو رنګ وو نا × پر ميدان شېر وو يا پلنګ وو نا
افسوس چې مرګ د ده پر خوا سو نا ×
قندهار واړه په ژړا سونا

محموده نه يوازي خورژاري نا × پرمگ دي ټول کلی ،کور ژاري نا

۲۹

معما: عربي گره او نوم دی، چې په پښتو کې ورته پټه
 گره واي . او د علم بديع په اصطلاح کې د بديع يوي
 پټي خبري ته واي، چې معنی يې په شعر کې پټه وي .
 او دا خبره مرموزه وي. د محمد يونس معما:
 خو چې نيم لب يې نمک اخستی نه وي
 د (يونس) نمکي اسم پر حرام شه
 د محشر نه لرې شرکه کښېږده پر مدهوش
 دمدهوش نه لرې هوش کړه نوم دمحبوبدی بې خروش
 قطعه : عربي گره او نوم دی، خو په پښتو کې ورته ټوټه
 برخه او يا پارچې ته واي. د بديع او بيان په اصطلاح
 کې يوه ټوټه شعر دی، چې د لومړۍ مصراع قافيه د
 دويمې مصراع سره يو ډول نه وي او د بيتو شمېر ئي
 د اوو څخه بيا تر لسو ډېر نه وي .

۳۰

د محمد طاهر قطعه :

واي داچې صحبت کاندې ×× يوله بله ډېر اثر
 په کلو دې مصاحب سوم ×× ستا صحبت نه کړم خبر
 دقطعي جوابيه : (پټه خزانه)

صحبت ډېر اثر کا گوره ×× منکر نه سې د اثر
 ته د مخه هغه شی وې ×× اوس انسان سوې ته بشر

التزام: عربي مصدر دی، ملزم کېدو ته واي او په
 پښتو کې ورته يو کار پر غاړه اخستل، يوه امر ته غاړه
 ايښودل واي. په اصطلاح کې د بديع پوهنې هغه ته واي
 چې شاعر يو التزام يا عنات ته غاړه کښېږدي، يانې
 شاعر پخپل شعر کښې ترمخ تر دو تورو يا ترشا ئي د
 قافيې يوبل توری راوړي که شاعر تردغه توري تېر شي
 په شعر کې کوم کمی نه پيدا کيږي، خو برسېره پېردي
 ۳۱

شاعر ځان ملزم گڼي او دغه کار کوي. چې دلته
 بي بي زينبي پخپل شعر کې «نا» التزام کړې دی .
 رغ سو چې ورور تېر له دنيا سو«نا»
 قندهار واره په ترا سو«نا»

اود سعدي په دغه شعر کې «ي» ترمخ تر«لام» التزام
 کړې ده.

چشم بدت دور ای بديع شمایل
 ماه من شمع جمع و مير قبایل

اتساع : عربي مصدر دی، چې فراخولو، ارتولو ته واي
 او په اصطلاح کې د علم بديع هغه شعر ته واي، چې
 څو ډوله تفسير شي.

حشو: عربي نوم دی، چې په لغت کې ورته يو نا خيزی
شی او يا هغه شی چې ناليچکه يا د تلتك منح په

۳۲

ډك كړي. او په اصطلاح کې د علم بديع هغه

خبري ته

واي، چې په وينا يا په شعر کې زائد راشي او د مانا د
لحاظه احتياج ورته نه وي. و دغه خبري ته اعتراض يا
اعتراض الكلام ترمخ تر تمامېدلو ته واي.

مستزاد: عربي نوم دی، چې په پښتو کې ورته ډېروالی
واي او په پاړسي کې ورته زيادولو ته واي. او په

اصطلاح کې د علم بديع و هغه شعر ته واي، چې په

پاي کې د هري مصرع څو توري ايضافه تر وزن د

شعر راوړي . لکه په دغه پاړسي شعر کې:

در خواب جمال يار راميددم «در عين صفا»

وز گلشن وصل او گلي ميچيدم « بي خار

جفا»

۳۳

عروض : عربي گره او نوم دی، چې په لغت کې ورته

د شعر برابرولو ته واي. او په ادبي اصطلاح کې هغه

علم دی، چې په هغه سره د شعر پر وزن، قافيي او

تفسير څېړنه او خبري کوي .

نظم : عربي گره او مصدر دی، چې په لغت کې ترتيبول

او سمون ته واي، چې په پښتو کې ورته سمتيا واي.

او په اصطلاح کې د شعر يو موزون او قافيه لرونکي

بدلي ته واي، چې خلاف د نثر دی . لکه دغه نظم :

دی دی رهبر د کائناتو تر ده جار سم
دی دی نامور د مخلوقاتو تر ده جار سم

غزل: عربي مصدر دی، چې د ښوځو سره مجلس اود
ښوځوسره عشقي خبري کول دي او حديث د عشق د
ښوځو سره . او په پښتو کښې د مېنانو سره نارې او

۳۴

عشقي خبري دي. او د ادب په اصطلاح

کښې يو

ډول شعر دی، چې دښوځو په باره کې ويل کيږي، ياني
تر ډېره ځايه عشقې وي، او د بيتو شمېر يې له اوو
څخه لږ نه وي او تر پنځه لسو ډېر نه وي. لکه دغه غزل:

ليلا څه سوه ليلا ليلا ناروغه وه بيگانه
ما گهيځ وليده دگل په شان يې ځليده

يا د حميد ماشو خيل دغه غزل:

چې مې تن د ختن شو زما لاله
دا اثر گڼم دا ستا له خط او خاله

آر ايش له آلايشه لعل مومې
په راتله دخال او خط مشه ملاله

زه به درسته شپه ژړا لکه شبنم کرم
خنده ته د گل په څېر تازه خوشحاله

۳۵

تر پايه پوري نه (۹) بيته دي!

قصيده: عربي نوم دی، چې په پاړسي کې ورته چکامه
واي. او په پښتو کښې ورته ستاينه او ليار ښودنه
واي. يو ډول شعر دی، چې اکثرا په غظ، حکمت،
حماسه او يا ستاينه اويا بد وینه کې ويل کيږي، چې د

لومړې بيت دوي مصرع ئي برابري قافيې لري او د

نورو بيتو د پاي دمصرع قافيه ئي دلومړي بيت د قافيي سره برابره وي .

او د بيتو شمېر ئي تر شپاړسو لږ نه وي.

لكه دالفت دغه قصيده د رحمت اللعلمين:

رب العلمين دي رحمت اللعلمين گڼي
نه لري ثاني چې دى خاتم النبين گڼي

ډېر خلك دي وايستل تيارونه د رڼا لور ته
ستا لاس كښې رڼا مسلمانان نوراليقين گڼي

۳۶

ته په مؤمنانومهربانه له هرچا نه ئي

ځكه دي رؤف رحيم ارحم الراحمين گڼي

ترپايه لس بيته دي :

مصرع يا مصرع : په پښتو ژبه كښې ورته نيمكه واي .

ياني د يوه بيت نيماي (نيم بيتي) .

حماسه : عربي گڼه ده، چې په لغت كې ورته زړه ورتيا،

مېړنتوب او غښتلوله واي . د ادب په اصطلاح كې يو

ډول شعرونه دى، چې د اتلانو، جنگيالانو، غښتلو او

مېړنو خلكو په وياړ او هكله ويل شوي وي .

لكه دغه د خوشحال شعر:

راشه واوره دا داستان × نيك او بد پكښې عيان
هم عبرت هم نصيحت دى × پرې دي پوه شي دانايان

زه خوشحال دشهبازخانيم × چې تورزن يم كان په كان

۳۷

شهبازخان ديحي خان وو × چې په توره شو سلطان

چې په توره مېړنى وو × تير انداز وو شيخ كمان

چې غليم به يې پيدا شو X ځائ يې ځائ ووگورستان
 رباعي: عربي گره او اسم صفت دی، چې په لغت کې
 ورته څلوريځي واي. اودعلم عروض په اصطلاح کښې
 څلوريځي هغه شعر دی، چې لومړي مصرع، دويمه او
 څلورمه مصرع په يوه قافيه وي، چې پر وزن د لاحول
 ولا قوته الا بالله وي . او که پر دغه وزن نه وي نو
 هغه ته دوه بيتي واي. ښاي چې دريمه مصرع يې هم
 د نورو قافيو سره سمه وي. لکه د الفت صاحب
 څلوريځي :

سره وسپنه په سره اور کښې پولاد شي
 سره زر اور کښې شي زبور قدرې ډېر شي

۳۸

هر نېب د ابراهيم مقام نه مومي

د نمرود اور کښې حاصل ډېر لوت مراد شي
 درابعي څلوريزه (دا شاعره د کندهار ده)
 ادم ئي مځکي ته راستون کا
 په اور د غم ئي سوي لړمون کا
 دوزخ ئي جوړ کا پر سر د مځکي
 نوم د هغه ئي دلته بېلتون کا پټه خزانه
 مدح : يوه عربي گره او مصدر دی، چې په لغت کې

ورته ستاينه او چاته لورمقام ورکول واي. او د علم

عروض په اصطلاح کښې د يوه سړي يا يو چا په شان

کې شعر ويلو ته واي.

لکه د الفت دغه مدحه چې د وطن په باب يې ويلې ده:

وطنه! ښه دي آبو هوا ده
 خومره دي زياته طبعي ښکلاده

لمر دي آسمان کښې څه ښه څليري

ډېوې د ستورو د شپې بليري

۳۹

بهيړي هر لور مست مست سندونه
په غورځنگلونو دي آبشارونه
ورمې د گلو خپې خپې دي
بليولان مست دي مستي نغمې دي

خولى دي ډکي له نعمتونو
سينه دي ډکه ده له گنجونو

مېوې دي څومره خوړې خوړې دي
په شنو باغو کښې مزې مزې دي

تر پايه!

مثنوي: يوه عربي گره او ستاينه ده، چې په پښتو ژبه

کښې ورته دوه ايزه او په عربي کې ورته مزدوج او په

پارسي کې ورته «دو دو» واي . او په اصطلاح کې د

علم شعر داسي يوه شعر ته واي، چې يو غزل

هرڅومره بيتونه ولري د بيت هردوه نيم بيتي يې د

ځانه جلا جلا قافيه لري .

۴۰

لکه د خداي(ج) بنېلي مولوي صالح محمد

کندهاري

د پښتو مثنوي .

او دلته د زرغون خان مثنوي ساقي نامه:

ساقی پاخه پیاله راکړه ×× مرور یار می پخلا کړه
 اوبه توی په لمبو کړه ×× اور می مړ په دې اوبو کړه
 پسرلی شو غنچه گل کا ×× زلفی تاوی د سنبل کا
 بلبلان شورو فغان کا ×× کړېدنی په گلستاہ کا
 زاهد وځي صومعي څخه ×× شراب پيري دمیخانې څخه
 هر سړی په می یو مست دی + دې بهار کې گل پرست دی
 او دغه مثنوي د مولوي صالح محمد کندهاري!
 زه د یار کړمه خبري ×× بنې خورې لکه شکري
 ښه پښتو وایه دلبره ×× که هرڅو وې لرو بره
 ۴۱

کندهاری که وردګي وي ×× مشرقي که جنوبي وي
 هر چې وایه وایه وایه ××× معشوقه می ښه راستایه
 عربي وي که پارسي ××× که ترکی وي که هندي
 چې د عشق کوي خبري ××× هغه وایه دي منظوري
 تر بایه!
 د شعر تنظیم او ترتیب

قافیه: عربي نوم دی، چې په لغت کې د یو شي پای
 یا شا ښوولو ته وای، او په اصطلاح کې د شعر د بیت
 آخر ته وای، یعنی هغه توري چې د بیت په پای کېښي
 راځي قافیه ده. لکه په دغه لاندني بیت کېښي:
 علم څه شريف هنر دی ××× چې میراث د پیغمبر دی
 دلته دغه دوه توري لکه «دی» او حرکت د «ر» دمخ

۴۲

د توري قافيه ده. او په بله بدله کښې :

ستا له دم سره همدم دی زما روح
بې له تا درهم برهم دی زما روح

دلته په دغه لور شعر کښې «ما» او حرکت د مخ د

توري لکه د «ز» قافيه ده او روح بې رديف دی، چې په

پښتو کې ورته شاګونۍ واي .

رديف : عربي توري او ستاينه ده، چې په لغت کې شاته

درېدل، قطار، په چا پسي تلل اوتابع ته واي. په اصطلاح

کښې د قافيه د علم هغه توري دي، چې وروسته تر

قافيه په وارو تکرار راسي. لکه د رحمان بابا په دغه

شعر کښې :

په ورځ ناست يې بې طلبه × په شپه خوب کړې بې ادبه

دلته په دغه پورته شعر کښې په لومړۍ مصراع کې

۴۳

«بې» قافيه ده او دويم توري «طلبه» رديف دی .

رديف په اصطلاح کښې د علم عروض د علت توري

هم دي . لکه :

«الف»، «واو»، «يي»، «دي»، چې په شعر کې ئي راوولي

لکه «الف» په دغه وينا کښې:

حساب او کتاب — لکه «ي» په دغه وينا کې

حسيب او نصيب —

په پښتو ژبه کښې بيله د علت له تورو نه نور توري هم

کېدای سي چې رديف سي. لکه: «گ» تگ او راتگ
تلل او راتلل.

روي : عربي گره ده، چې په لغت کې دبارانه ډکي وريځي
ته او يا روانو اوبو ته واي. په اصطلاح کې دعلم عروض
دقافيي اصل توری دی، چې قافیه پر هغې څرخي

۴۴

او د قافيي د پای توری دی، چې وهغې ته د

قصیدې

نسبت ورکول کيږي. لکه : «ر» په لر او بر کې. لکه:

«ت» په هست او نيست کې. «ل» په گل او مل کې او

دغسي نور.

تقطيع: عربي مصدر دی، چې څيرلو، ټوټه کولو او

جلاوالي ته واي. په اصطلاح کې د علم عروض د شعر

تجزي ته واي، يانې د شعر اندازه کول او سنجول دي،

چې شعر په اجزاوو سره د علم عروض تجزيه سي.

او هر جز د بل جز سره يانې د خپلو افاعيلو سره

کښېښوول سي وزن د شعر او موزوني او نا موزوني

د شعر څرنگنده شي.

افاعيل: عربي نوم دی، چې د فعل يانې کړنې جمع ده.

د فعل ډېرواله افعال دي او افاعيل د جمع جمع ده. په

۴۵

اصطلاح کې دعروض پوهي ارکان، اجزا او اوزان ته

د شعر واي، چې هغه څلور دي. لکه فعلولن، مفاعيلن،

مفاعلتن او فاعلاتن دي . نور اجزا له دغو څلورو څخه

اخستل کيږي، چې تواعيل هم ورته واي .

د پښتو لنډۍ : د پښتو د لنډيو د شعر ترتيب تقريباً

داسي دی لکه د قطعي ، خو بدلي ئي يوه يوه ويل

سوې ده او شاعر يې نه دی څرگند.اغلب دغه لنډۍ د

بنځوله خوا ويل سوي دي . لنډۍ موزون، دگدازه

ډکي، عشقي او حماسه يې بدلي دي . لکه :

خلک دي هرڅه هرڅه واي

دامي دستور دی مدام سترگي تورمه

باده پر باد مي سلام وايه

پر هغه باد چې د جانان پر لوري ځينه

۴۶

جانانه راسه ديدن وکه

بيا به جهان راپسي غواړئ نه په يمه

ژرامي نه ده په چا گرمه

خوشي گروان په اوسکو ولي لنده ومه

د پښتو لنډۍ تر حده ډېرې دي .

بحر: عربي نوم دی، چې په لغت کې سمندر ته واي او

جمع يې ابجاردی. په اصطلاح کې د عروض پوهي د

شعر وزن ته هم واي، چې د شعر مقياس، اندازه او

اوزان يانې تاله بڼه ئي . د شعر بحر نولس دي .

طويل، مديد، بسيط، وافر، کامل، هزج، رجز، رمل،

منسرج، مضارع، متقضب، مجتث، سريع، جديد،

قريب، خفيف، مشاگل، تقارب يا متقارب، تدارک يا

متدارک دي . پرته له دغه نولس بحورو څخه ځينو

۴۷

عروض پوهانو یولس بحور نور هم ور زیاد کړي دي .
 لکه: عريض، عمیق، کبير، مذیل، قلیب، حمید، صغیر،
 اصم، سلیم او حمیم.
 بتر: عربي مصدر دی، چې لغوي معنی یې پریکولو، له
 بیخه ایستلو ته واي. او په اصطلاح کې د علم عروض
 هغه ته واي، چې د فعولن د جوړښت څخه یو شی
 حذف شي، یانې لومړی توری له دغه کلمي څخه لري
 کړي او د لنډیز سبب یې هم له منځه یوسي، چې
 «عو» پاته سي او نقل په «فع» سره سي ودغه ته ابتر
 یانې حذف سوي کلمي ته واي .

خزم: عربي مصدر دی، چې لغوي مانا یې ملغلري په
 تار پیلو او د اوسن پوزي ته مهار اچول واي . په
 اصطلاح کې د علم عروض دشعر په لومړې سر کې

۴۸

ډېروالی ته وي . خو هغه د یوه توري څخه بیا

تر

څلور تورو پوري دي. خودغه دتقطیع په حساب نه
 راځي . او دغه یوازي او یوازي خاص د عربي شعرونو
 لپاره دی. په پښتو شعر کې تر یوه توري نه ډېريري .
 نقد: عربي مصدر دی، چې په لغت کې جلاکولو ته
 واي یانې ښه له بدو څخه بېلول او بې عیبه کول دي .
 او دشعر او ادب په اصطلاح کښې د یوه شعر یا وینا

او يا نثر د ښه او بد بېله ول او يا په گوته کول دي .
خزل :- عربي مصدر دی د يو شي پرېکولو

ته وائ . او په عروض پوهنه کي د الپ ايسته کېده دمتفاعلن څخه اود هغه د» تې « درېده (سکون) دی، چې په مفتعلن واپړول سي .

۴۹

مبالغه عربي مصدر دی چې په يوه کار کي زياد و الي ته واي . د بديع پوهني په اصطلاح سره ديو چا يا ديو شي په ستاينه کي تر حده ډېر وه واي . تر هغه ځايه چې ناممکنه په نظر رانسې اوکه ناممکنه په نظر راغی نو «غلو» ياني بېخي تر حد ډېر ته واي . خوشال واي : مبالغه د خوشحال سره که کښيني يو څو کاله دا دغرو خټک به اوړه شاعران سي

اغراق يو بل ډول د مبالغې دی چې په منځ کي دمبالغې او «غلو» دی . خوشال واي :

چې په خوب شم ستاله خيال سره خواب کړم
چې بيدار شم د مخ سوده دي په افتاب کړم

«غلو» ناممکنه مبالغه تر اغراق لا اوښتې .
حميد ماشوخیل واي :

بېله تا هسي ضعيف يم گل رخساره
هر حباب باندي که پښه ردم نه ماتيري

۵۰

د دو شاعرانو شعرونه يو له بل سره پرتله کول

د رحمان بابا دشعر اوله مصرع او دحميدد شعر دويمه مصرع

پورته بدر را ښکاره شو ښکته نمر
آينه توره تې شي په جوهر

نمر سپورمی مي د پالنگ د پاسه رغري
سيند ته سپل محتاج نه دی د رهبر

په سرو سپينو درو لعلو يې غور ډک شي
د طوبا په سيوري ناست يم مخ په نمر

چې دي ووينم په مخ مي اوښکي درومي

په درياب کښې اور رالگي مقرر

بل مذکور د سخن گويو سترگو نه زده
چې مي نه په سر، سرگيري نه په زر

که رحمان صاحب نظر باله سي ښاي
د حميد د حيا قدر لکه غر

۵۱

د حميد ماشو خپل اوله مصرع د رحمان بابادويمه مصرع

تورو زلفو مي خاطرکړو تار په تار
چې غرقاب مي هم گربوان دی هم کنار

لکه سپل چې رژه وي کمر د شگو
لکه ايښی چې چا گل وي په دستار

له خواری د يار په خط زړه ښه کومه
زه خوړلی يم په کت د زلفو مار

رهبري په دردو غم غواړم وصال ته
گنه خون کله کولاي شي بيمار

دا دروغ دي چې په وصل کښې ښادي ده
هغه وايه چې بې کوډو وي دلدار

تل حميد په دا وينا ستا په مطربه
نه ورکيري د رحمان د زړه غبار

۵۲

وبليك (نثر)

د قربنې څخه چې څرگندېږي وبليك يانې نثر تر شعر

ليکنې په ليکنگ کي تر مخ راغلی دی . څرنگه - چې ليکل دود سواو نثر هم رواج وموند
نو د خلکو په

ورځني ژوند کښې يو لوي توپير راغی. خو ډېرو خلکو

ليک لوست نسو کولاي .

يو څو لږ و انسانانو په هره طبقي کښې چې وو
پخپله ژبه يې ليک او لوست کولاي سو، تر هغو چې
کرار کرار ليک او لوست عام سو.

ليک د انسانانو په ورځني ژوند کښې يو لوي رول لوبه
ولی دی، چې په ايدارو اودفترو کښې داسناد ليکلو،
تاريخ ليکلو، شعر ليکلو او دغسي نورو ليکنو لپاره
زمينه برابره سوه. که څه هم بدله يعنی شعر تر ليک
او لوست ډېر ترمخ ده. خو لومړی په ليک سره نثر
۵۳

ليکل سوی. وروسته تر نثرليکني شعرليکنه منځ ته
راغلې ده او د ژبي ادبيات ليکل سوي. په راتلونکي کي
به وگورو، چې پښتو ادیبانو څرنگه پښتونثر ليکلی دی .
دغه په راتلونکي کښې به په دغه کتاب کښې ولولو.

افهام او تفهيم
د پښتو نوی نثر (وبليک)
انسان يو طبعي عقل لرونکی، خبري کونکی، د زده
کړې قوه لرونکی او د کار اندام لرونکی مخلوق دی .
انسان هر شی وروسته تر خپل زېږېدلو زده کوې .
دغه د زده کړې قدرت دانسان په فطرت کښې پروت
دی. دلومړي انسانانو لويه زده کړه خبري، ښکار او
ځان د طبيعت په مقابل کې ساتل وو.

۵۴

خو زه نه غواړم دلته پر لومړې انسان او د ده

پر کړه

وره خبري وکرم. يوازي دا وایم، چې انسان څرنگه او په څه ډول بريالی او ځواکمن سو، چې خپل معلومات وځپل راتلونکو کسانو ته په اسانه توگه ور ورسوي . که په لنډه توگه وويل شي، دا هغه مهال دی، چې ليک منځ ته راځي. رغ لرونکي د (الپ او بې) توري له ډېرو ډول ډول تحولاتو نه وروسته تقريبا په ډيرلس سوه کې ترمخ تر ميلاد (2Brokhaus) منځ ته راغلي دي . دا هغه مهال وو، چې په کرار کرار ليک او لوست په نورماله توگه سره د خلکو په منځ کې عموميت پيدا کوي او افهام او تفهيم په خلکو کښې اسانه کيږي او دوديږي. چې دا ليکنه څرنگه، چيري، د چا لخوا او څرنگه تحول وموند؟ دلته د دغه بحث موضوع نه ده .

۵۵

څرنگه چې ليک منځ ته راځي د انسان ډېري اړتياوي آسانه کيږي. د ده معلومات، خبري اطلاعات او تاريخي سند لرلو زمينه ډېره لويه او پراخه کيږي . نوځکه انسان ته دوې وسيلي د يوبل دپوهه ولو زمينه برا بره وي. لومړی داچې د خبرو کولو زمينه، چې دغه پخوا لاهم دود وه برابرېږي، يانې خبري د رغ په توگه د خولې له ليارې و غور ته رسول وه . دغه رغ لرو ډېر تر پنځوس متره پورې رسيږي، ډېر نه دی. دغه خبره به لاهم د ځينو خلکو په ياد کښې پاته سوه او دځينو

به د ياده و وته . بله وسيله چې انسان د هغې په مرسته
د ډېرو برياليتوبو خاوند سو، هغه د ليك او لوست يانې
د «الپ او بې» منح ته راتلل وو. د دغو تورو د ليكلو
په مرسته به ډېرو ليري ليري ځايونو ته به معلوماتونه،

۵۶

اطلاعات اوپي غامونه به استول كېده.

او برسېره پر دې ډېر معلومات به په دفترونو كښې
خوندي ساتل كېده. چې دغه اسناد به تل پر واقعيت
ولاړ وو ځكه خبرې به د خلكو له ياده وتيلې وې خو
په ليك كښې به هغسې ليكل سوي پرته وې .
اوسنی انسان هم په دغه دوو وسيلو سره افهام او
تفهيم كوي. لكه : خبرې او ليكنه.

الپ : خبره يا وينه په عمومي توگه درې ډولونه لري:

لمړی: وينه د ورځني لمړني اړتيا وو لپاره د يو بل

سره خبرې كول، پلورل، پېرودل او خپل ورځني

اړتياوي په عادي مورنۍ ژبه حل كول .

دويم: وينه د علمي موضوعگانو لپاره لكه دمشخصو او معينو شيانو، ادبي مسايلو،
عدلي،
طبيبي، مسلکي

۵۷

او دغسي نورو مسأيلو د حل لپاره پکاريري .

دريم: شعر ويل دي .

څرنگه چې مخ کښې پر شعر بحث وسو، دلته به يې په لنډه توگه ياده ونه وسي. خبري د انسان طبعي غريزه ده اود هغه فطري ستاينه ده. شعر هم په ځينوانسانا نو کښې يوه طبعي غريزه وي . هغه څوک چې دغه طبعي

صفت لري عادي خبري يې هم شعر ويل وي .دغسي

يو شاعر روانه طبعه د شعر لري . او بل يې کسبي

شاعر دی، چې دغه شعر زده کيري، تمرين غواړي او

ډېر ادبي کار غواړي او ډېر با تجروبه شاعر ښوونکی

غواړي اودبي سلسله غواړي.دغه ډول کسبي شاعران

په هر ځای، او په هر وخت کښې شعر نسي ويلاي .

دغه رنگه شاعران قلم، کاغذ، ارام ځای غواړي او په

۵۸

ټولنه کښې د ده نازک خيال تحريکېده

غواړي .

بيا دی کولاي سي، چې هلته شعر وواي .

ب : ليکنه : ليکنه يو کسبي هنر دی لکه نور هنرونه او

صنعتونه، چې زده کيري، ليکنه هم زده کيري. ليکنه د

ادب پوهي يوه لويه او پراخه څانگه ده. ادبي پوهه او

هنر ټول پر ليک او ليکنه ولاړ دی .

هره ژبه ځان ته ځانگړې «الپ اوبې» لري او خاص

رغونه لري. د دغو تورو له يوځای کيدو څخه خبره

جوړيږي او د يوي خبري رغ ورکوي . هره ژبه د خپلو

خبرو د رغونو د اړتيا په کچه توري ياني « الپ اويې » لري او په هغه ليکنه کوي .

په پښتو ژبه څلور ډوله ليکنې کيږي :

لمړۍ: وېليک ليکنه يعنې نثر ليکنه .

۵۹

دويم: ورليکنه يعنې نثر مسجع ليکنه .

درېم: ټوکماري ليکنه يعنې طنز ليکنه .

څلرم: سندر ليکنه يعنې شعر ليکنه .

وېليک: د جملو څخه جوړه سوې ليکنه ده، چې مبداء

او خبر لري. هره جمله د فعل، فاعل او مفعول لرونکې ده.

د جملې ټول غړي د ژبېښود له قواعدو سره سم په

خپلو ځايو باندې ليکل کيږي اود ليک نښې هم پکښې

مراعات کيږي .دغسې روانې بې قافيې ليک ته نثر واي .

په ليک کښې نښې او نښانې: لکه ټکی يا نقطه (.)،

کامه يا ويږگول(،)،سواليه (؟)، ندائيه(!)، امریه (!)،

دوه ټکي(:)، ، ناخونک(،،،) خطک(-)، قوسک() ،

ويږگول ترلاندې ټکی(؛) ، په سلو کې علامه(%) ،

کور خط (/) ، ټکي ټکي (.....) که دغه نښې په ليک

۶۰

کښې مراعات نسي په ليک به چندانې

سړی و نه پوهيږي .

نوي وېليکونه يا نثرونه : لکه د هېوادمل يوه ټوټه نثر:

« پدې دوره کې که ځينو پښتنو د تجارت، ځمکواو

رموگلو لپاره ئې څه عوايد تر لاسه کول، مگرنورو په
ډېرو بدو اقتصادي شرايطو کې له فقر او بدبختۍ سره

ژوند کاوه»
دلته دنورولیکوالانو د نثر ډولونه او کړنلاري هم
ښوول کيږي . ، خو ترمخ تردې غواړم، چې څه
ووايم. هر لیکوال په لیکنه کې د ځانه خپله خپلواکه

کړنلاره لري . ځينې لیکوالان لنډې جملې او پردۍ
گړې پخپله لیکنه کښې راوړي او ځينې بيا اوږدې
جملې او لږ پردۍ گړې پخپل نثر کښې راوړي .

زه پدې نظريم، هر څومره چې يو لیکوال تر وسه زيار
۶۱

و باسي تر هغه ځايه، چې امکان لري پخپله ژبه ټولې
گړې وليکي. زما غوښتنه داده، هر څومره چې پخپله
ژبه او د هغې په گړو لیکنه وسي، هغومره د هغې ژبې
گړې وده کوي. او و نورو لیکوالانو ته هم ددغو گړو په
کار وړل آسانه کيږي .

د نورو لیکوالانو لیکنه : لکه دمحمد ولي څلمې نثرلیکنه :

«ابونصر محمد بن عبدالجبار عتبي پخپل مشهور تاریخ
یمني کې چې په عربي ئې لیکلی دی، په څرگند ډول
واي، چې: «افغان د اوغان تعریب دی» وروسته د
اسلام تر دورې ځینو لیکوالو لکه ابو ریحان محمد بن
احمد بیروني تولد (۲۶۲ او وفات ۴۷۰) ابوالقاسم
فردوسي تولد (۳۲۲ او وفات ۴۰۰) محمد حسین کاتب
کنیت یې ابوالفضل بیهقي وفات (۴۷۰) قاضي منهاج

سراج جوزجاني اونورودافغان نوم پخپلونثرو
 کي تکرار راوړی دی.»
 د سید بهادر شاه ظفر کاکا خیل تاریخ نثر لیکنه
 دی واي :
 «د یوسف زو په علاقه کې د خوشحال خان د قید په

ورځو کې ډېره بد امنی وه. او دا علاقه د شاهي
 فوځونو له لاسه ډېره خپل شوې وه. په دغه وروځو کې
 هم ددې علاقې حالات ډېر مغشوش وو. خوشحال خان
 پخپل یو نظم کې دې حالاتو ته هم یوه اشاره کړې ده.»
 د ډاکتر محمدحسن کاکړ نثر لیکنه :

«زموږ د هېواد د رواني کشالتي د پېچلتيا غټه نښه
 داده، چې د محمد داؤدخان د حکومت له نسکورېدو
 نه ورسته تر اوسه پوري، چې شلم کال يې دی او په
 ملک کې جنگ روان دی. فکر کېده، چې د شوروي د
 يرغلگر پوځ له شړلو ورسته او تنظيمي حکومت په
 ۶۳

ځاي کيدو سره به جنگ ختم شي خو واک غوښتونکو
 تنظيمونو جوزجاني ملېشو او نظار شورا په خپلو کې
 د جنگ يو نوی دور شروع کړ. »

ورليک يا مسجع نثر

مسجع نثريه لیکنه کې ځان ته یوه کړنلاره او بیخي
 ځان ته یو خانګړی چوکاټ لري. نثر مسجع ، شعر او
 نظم نه دی اونثر مسجع ته هم شعرنما نه سو ویلای .
 نثر مسجع د شعر او نثر تر منځ یو مستقله موزنه وینه
 ده، چې د دغې لیکنې استاذ او مخکښ خواجه عبدالله

انصاري يا پيري بازرگان دی .

نثر مسجع يو ډول ليکنه ده، بندونه لري، چې هر بند د هغه بل بند سره موزن دی . که څه هم قافيه او ردیف نه لري. څرنگه چې مور بڼه او خراپ شعرلرو، دغسي

۶۴

هم په نثر مسجع کې بڼه او بد سته .

زه غواړم، چې دلته د پښتو ژبو شاعرانو د

مسجع نثر

يو څو بېلگي د نمونې په توگه وښيم او يو پارسي

مسجع نثر چې په پښتو ژباړه سوی هم وښيم .

د ملاخالاك مسجع نثر ليکنه :

«واوری- مؤمنانو دا خبرگوری په دا رنگ معلو ميري،

مؤمنان لك وركډ شي، په بهشت کې پراسانو به

سواره شي، د هر مؤمن پر سر به تاج وي، چې دنيا

تر پوري هېڅ نه څرگنديري . هم به حوري فرشتگان

غلماڼ وي، دده ركاب نيولی د خاكي آدم به هسي

خدمت كيږي. په اول حصار چې ورشي دی د سپين

زرو روغ دی پهنا يې د پنځه سوه كالو لار ويل كيږي. په

صافي کې هسي صاف دی، چې د روغ بهشت بيرون

۶۵

ترې څرگنديري.» (د پښتونتر اته سوه كاله ۱۹۹ مخ)

د مست مسجع نثر د ده د کتاب سلوک الغزات څخه :

« بيچاره چې دا بيان له سوزه ووي په کوه لک کې زر

خلوینت کلونه د حضرت د هجرت تېر وو د

مهجرو.» (د پښتونتر اته سوه کله ۲۰۲ مخ)

د آخوند احمد مسجع کلام:

« د ښه خدای ثنا به وایم، چې نبیان یې په سرو یو کې

پیدا کړه، ځکه نور مخلوق ئې واړه تر بزرگی ئې نه

رسیږي، د دوي سر آدم صفي وو او بیا آخر ئې

محمد قری شي وو، چې دا توغ د شفاعت یې هم په ده

باندي دريږي. » (د پښتونتر اته سوه کاله ۲۰۹ مخ)

د خواجه عبدالله انصاره مسجع نثر ژباړه په پښتو

«الهي! ډېر دي نږدې ښه ئې تر هغه لا نږدې ېې، ښه ئې تا ليري

۶۶

خو تر ځان لا نږدې ېې، د ځوانمردو په نفسو کې ېې

د ذاکرانو په زړوکې ئې .ای څښتنه! ته هغه ېې

څه چې دي پخپله ويلي او څرنگه چې دي ويلي هغه ېې .

پاک له شرک او له هر عیب ئې ته، فرمان ورکونکی

د شاهانو ئې ته، گران او کبریا په لور تاج خو ئې ته،

دانړۍ ستا ده کامل اختیار لرې ته. الهي! نوم ستا

مور ته روا، محبت ستا مور ته دوا. پېژندنه ستا زموږ

ساتون، ستا لطف دی زموږ ښکاره غوښتون..

ژباړونکی محمد سرور وکيلي د خواجه عبدالله انصاري

مناجات ۱ او ۶ مخ

۶۷

د پښتو په ادب کېښې کیسه
قصه یو عربي نوم دی، چې مانای خبره، حکایت،
داستان او نقل دی. په پښتو کېښې ورته کیسه یا نکل
وای. کیسې خیالي او یا واقعي وي .
کیسه د پښتو په ادب کېښې د اوردې لیکنې او یا لنډې
لیکنې له مخه ارزول کیږي . په کیسه کې یوازنی شی
چې په نظر کې نیول کیږي هغه کرکتر یا د کیسې
فیګور دی، چې پردغه کرکتر یا فیګور ټوله کیسه را
څرخي.
څرنګه چې مو مخ کې وویل کیسه کېدای سي، چې
خیالي، اندیښنه ئي، واقعي، او یا حقیقي وي .
کیسه کېدای سي، چې منظوم او یا منثور وي .

۶۸

کیسه کیدایسي، چې لنډه او یا اوږده وي .
کیسه کیدایسي، چې تراچیدي او یا کومیک وي .
د کیسې د فیګور مهال او ځای د فیګور په پېښه پوري
اړه لرې. ټوله د کیسې نوري موضوعګانې د دغه
فیګور پر خوا او شا را څرخي . د سارې یا بېلګې په
توګه : د ادم خان او دورخانۍ کیسه .
دمؤمن جان او شېرېنو کیسه .

په عربو کې د ليلا مجنون کيسه .

په پاړسي کې د فرهاد شرېن کيسه .

په الماني کې د روت کپشن کيسه .

په انگليسي کې د الادن کيسه او دغسي نور ډېر.

کيسه کيداي سي، چې سياسي، عشقي، ټولنيزه بڼه

ولرې . بڼه کيسه هغه ده، چې بې پلوه اود ليکوال خپل

۶۹

خيال او انديښنه انځور کړي .

خو پدا کودتاگانو، پاڅونونوکې او ډله ايز جنگونو کښې

ځينو ليکوالانو، ادیبانو، فرهنگيانو او شاعرانو د ادب

کانون ته غاړه کښې نه ښوده چير ئې مات کړ په

ريکلامونو، ستاين ليکونو، پله ايز ليکونواوستاين ويلوئي

پيل وکړ، چې کيسو خپله طبعي او واقعي بڼه له لاسه

ورکړه او هم دغسي شاعرانو خپله ادبي لياره پرې

ښوده او د شعر او ادب مراعات ونکړ پرېله خوا

روان سوه، ياني د ظلم او ستم مداحان سول.دغه ډول

اديبانو د فرهنگ غوره ليار ئې پرېښودل مداحان

سول . هغه هم د چا؟ دظالمانو. خو دغه ډول کيسې او

شعرونه ټولنيز ارزښت نه لرې .

دپخوا کيسې عشقي د مينې ډکې کيسې دي او يا د

۷۰

زړه ورتيا او تاريخي کيسې دي .

اوسنی کیسې تر ډېره حده د لیکوال په ټولنه کې د ده خپل نوښت دی . دا خبره دلته یوه یادونه ده نیوکه نه ده . کیسه تر ناول رومبیاوالی لري. کیسې له ډېر پخوا نه به په مجلسو کښې کېږي، چې یوه به کیسه یا نکل کاوه نورو به غور ورته نیولی وو. دغه نکل دهغو خلکو تلوېزون او سنما وه. اوس د کیسو او ناول کتابونه لیکل کیږي، چې خلک یې په شوق لولي . نکل او رپوټ یو شی وي او یوه مانا لري . پخوا به خلکو ویل راسه نکل وکه! څه خبره وه؟ یا واي : ده پرون نکل کاوه : احمد له آسه غوزار سو. اوس خلک واي: راپور او یا رپوټ ئي تېر کی او دغسې نور.

۷۱

رپورتاژ یا رپوټ (Reportage) دا یوه فرانسوي گړه ده، چې مانا یې خبر تېرول، د پېښې خبر ورکول یا گزارش ته واي. په پښتو کې ورته د پېښې خبروای . د رپوټ مهال ډېر نه وي تېر سوی، په یوه اونۍ کښې باید خبر تېر سوی وي . اکثرا په دغه مابین کښې د پېښې خبر تېرېږي. رپوټ اتیا په سلو کې واقعیت لري. که رپورتر لاس پکښې و وهي، نو یې د خلکو لپاره په زړه پوري کوي. په دغسې پېښو کښې کرکتر پخپله هغه شیان دي، چې واقعې پر پېښه سوې وي، که دغه څو کرکترونه وي او که یو کرکتر وي .

نوول يا ناول (Nouvelle) نوم دی فرانسوي گره ده،

مانا يې حکايت، داستان يا نوي خبرو ته واي .

په ناول کې کرکټرونه يا فيگورونه ډېر وي او ځايونه او

۷۲

مهالونه ئي هم دغسي پکښې

مختلف وي .

دغه پورته توکي د ناول توپيردی ، د کيسې سر خو بيا هم ناول پخپله يو ډول اورده کيسه ده . داستان يا کيسه په شعر کي . د ملنگ جان د يوه ځوان کيسه :

- يو سړی راته په دې صورت گويا وو
 - چې نيکه قبر ته تللی هغه ځوان وو
 - د جمعې په شپه دی ولاړی اديرې ته
 - سرتور و درېده د خپل نيکه روضې ته
 - خپل حاجت ئي سراسر ورته بيان کړ
 - په ژړا ژړا ئي ځان ورته ستومان کړ
 - ډېر مجبور يم مجبوری نه نه خلاصېرم
 - څه سبب دی په سبب ئي نه پوهېرم
- تر پايه :

متلونه او اصطلاحگانې

د اصطلاح او متل تر منځ توپير:

متل يوه لنډه مسجع خبره يا شعر

دی . که چيري دغه

متل شعر وي شاعر ئي څرگند وي او که لنډه مسجع خبره وي، نو ويونکی ئي تر ډېره څرگند نه وي . متلونه د اولنو فلسفي د مانا ډکي خبري دي، چې په ټول هېواد کې يې خلك پېژني او په پوهيري .

۷۳

او پر خپل سم ځائ ويل کيري . د هېواد په ټولو ښارونو کې يو ډول په کار ځي . لکه : گران به دي کرم، نه تر

زويه . بل متل : چې سر وي خولی ډېري دي. – پور دي

په پور منت دي په گور. او دغسي نور ډېر. دغسي

متلونه د هېواد په گوټ گوټ کې دود لري او يو ډول

ويل کيري .

اصطلاح : اصطلاح هغه خبره ده، چې په يوه کلې يا يوه

ښار کښې رواج ولري، برخلاف د متل چې په ټولو
ځايو کښې د يوه هېواد نه استعمالیږي .

د بيلگي په توگه د کابل اصطلاح : واي : کابل دي بې
زرو وي خو نه بې واوري . « کابل بی زر باشد نه بی
برف ». دغه دوديزه خبره يوازي په کابل کې اصطلاح
ده. يا واي: «الو به از پلو.» يعنې د کابل په ژمي کې

۷۴

تود کور تر پلو ښه دی . يا داچې

واي: « خبری سر

چوک». مانا دا د چارسو د سر خبره ده، څه واقعیت

نه لري. يا په کندهار کې واي :

« د اینځر گل ئي. « مانا دا چې نه ښکارې. او يا په کابل کې دا خبره هم ډېره دود ده،
چې وائي:

«دیگی شریکي را در چارسو بشکن.» دغه اصطلاح

ډېره د متل خوالري . ولي د دغي خبري په مقابل کې

متل هم سته، چې وائي: « شریکي خر شرمونبان ئي

څيري ». پای !

اخځونه يا اخستنځي

د کتاب نوم — مؤلف يا ليکونکی — خپروونکی — د چاپ ځای او کال

پټه خزانه محمد هوتک بن داؤد امام الدين ساپي ۱۹۹۵ ع
در او مرجان عبدالحميد ديوان ډاکټر سيد انور الحق يونيورسټي بگ اجنسي
کليات خوشحال خان خټک شير شاه ترخوي عظيم پيلشیک هاوس ۱۹۸۵ ع
رحمان بابا ديوان رحمان بابا پښتو ټولنه دولتي مطبعه ۱۳۵۶ هـ ش
فرهنگ عميد حسن عميد حسن مؤسسه انتشارات اميرکبير ۱۳۶۳
د الفت خبري گل پاچا الفت ډاکټر عبدالرحمن الفت المان ۱۳۶۷ هـ ش
د پښتو نثر اته سوه کاله زلمی هیواد مل يونيورسټي لاهور ۱۳۷۴ هـ
پښتانه د تاريخ په رڼا کې سيد بهادر شاه ظفر کاکاخيل پښور يونيورسټي کراچي
افغان ملت اخیارد موضوع ليکونکی محمد حسن کاکړ دگوندله خوا ۱۳۷۲
د خواجه عبدالله انصار د مناجات ژباړه محمد سرور وکيلي ساپي څيړنې مرکز ۱۳۸۰
دافغانستان او د روسي د سياسي روابطو لنډه تاريخچه (۱۱۰۴ – ۱۳۷۱ هـ ش)
ليکونکی محمد ولي ځلمی د صحاف نشراتي مؤسسه کراچي ۱۳۷۴ هـ ش

د ليکوال لنډه پېژندنه :

ښاغلي محمد سرور وکيلي باکلوریا دوره له کابل میخانیکي لېسې، انجینیري او ماسټري يې په روزنپوهنه کې په المان کې اخستې ده او د ۱۹۸۲ ز کال نه تر اوسه پوري له خپلي کورنۍ سره په المان کې ژوند تېروي .

د ښاغلي محمد سرور وکيلي په دې وروستيو کلونو کې څو بېلابېل کتابونه ليکلي دي :

۱ : - پښتو بديع او بيان ، ۲ : - پښتو ژبښود (گرامر) ، ۳ : - پښتو گر ښود (غياث الغت) ، ۴ : - انتگرل او درنسيال حساب ، ۵ : - د جامداتو ميخانیک ، ۶ : - د خواجه عبدالله انصار مناجات له پاړسي نه په پښتومسجع نثر ژباړه ۷ : - ليکدود او ليکنښود کړنلاره او سمه ليکنه دغه پورتنی کتابونه ځيني په پېښور کې او ځيني په کابل کې چاپ سوي دي .

يادونه : د ښاغلي محمد سرور وکيلي دو کتابونو لکه بديع او بيان او پښتو ژبښود دانټرناسيونال افغاني ژورنالستانو لخوا په سويس کې جايزه ورې ده .

د ښاغلي محمد سرور وکيلي ناچاپ کتابونه چي چاپ ته تيار دي :

۱:- اسلامي روزنه او پوهنه (په پښتو او الماني ژبو) ، ۲:- د پښتو الپ او بې کتاب ، ۳:- پښتو متلونه ، ۴ :- د رياضي ۲۵۰ د طريقې سره حل سوي سوالونه ، ۵:- زما دشعرونو ټولگه ، ۶:- روزنپوهنه ، ۷:- د محمد رسول الله (ص) لنډه ژوند پېښه بديع او بيان د کلاسيک يانې د مقفه شعر پوهنه ده . د هر ډول شعر بيان له عروضوله مخي کوي .

پای

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**